Uluslararası Emek Göçü Bağlamında Almanya'ya Türk İşgücü Göçü ve Sosyo-Ekonomik Etkileri

Turkish Labor Migration to Germany and its Socio-Economic Impacts in the Context of International Labor Migration

Asst. Prof. Dr. Şenol Yaprak (Kocatepe University, Turkey)

Abstract

Germany being encountered great destruction during the World War 2 has gone through a process of reconstruction and development. However, as it could not be able to find sufficient labor force during this process, Germany has signed subsequent labor migration agreements with Italy, Greece and finally with Turkey in the year of 1961. From this date onwards, a constant labor migration has started in Germany and currently it can be concluded that 3 million Turkish origin people are living in Germany. This study aims to analyze socio-economically the point that the situation has reached in 50-year period of time. As opposed to the existing aged German population, Turkish people having relatively younger population provides support to necessary labor force. Recently, Turkish people are not only laborers in the context but also with their increasing number they began to become employers in Germany whereby contributing to Germany economy. The number of Turkish entrepreneurs in Germany is estimated to be 70-80 thousand; they operate in diverse sectors and employing approximately 400 thousand laborers. It is estimated that the Turkish businesses are making annual return of 35-40 billion Euros in Germany. More and more, a new Turkish generation has been formed there, which embraced Germany as home country and they form plans about future around Germany values. Turkish population living in Germany is crucial in terms of improving the relationships with Germany; therefore importance should be given to this issue and establishment of novel policies by the central authorities in both countries.

1 Giriş

Küreselleşmenin henüz hayatımızda yer almadığı, bugüne göre oldukça kapalı sayılacak ekonomik sistemlerin hüküm sürdüğü yıllarda bile çeşitli nedenlerle uluslararası boyutta bir işgücü hareketliliği yaşanmaya başlamıştı. Özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında ülkelerinin yeniden imarını ve kalkınmasını hedefleyen ülkeler, bunun için gerekli olan işgücünü kendi kaynaklarından sağlayamayınca diğer ülkelerle işgücü göçü anlaşması yapma yoluna gitmişlerdir. Almanya, Avusturya, Hollanda, Belçika, Fransa gibi ülkeler bu amaçla ihtiyaç duydukları emeği diğer ülkelerden sağlamak için anlaşmalar yapmak durumunda kalmışlardır. İşçi ithal eden ülkeler geçmişin acılarını sarmak ve kalkınma yolunda ilerlemek istemişlerdir. Diğer yandan işgücü ihraç eden ülkeler ise, hem işsizliği azaltmak, hem de bu sayede ülkelerine döviz girdisi sağlamak amacı ile bu yola yönelmişlerdir. 1950'li yıllardan itibaren diğer ülkelerden işgücü almaya başlayan Almanya, 1961 yılında da Türkiye ile işgücü alımı amacı ile anlaşma yapmıştır. Misafir işçi olarak adlandırılan bu ilk işçi göçü, her iki ülke açısından da geçici bir olay olarak algılanmış ve çalışmalar da ona göre yapılmıştır. Ancak aradan geçen yıllar içerisinde, misafir işçiler kalıcı olmaya başlamışlar ve sayıları da hızla artmıştır. Elleri aldıkları bir valiz ile para biriktirip, tekrar ülkelerine dönme hayali ile yola çıkan işçilerimizin bu hayalleri boyut değiştirmiş ve ailelerini de yanlarına almaya başlamışlardır. İlk yıllarda binlerle başlayan işgücü hareketi, aradan geçen elli yıllık süreçte hızla artarak, bugün Almanya'daki Türk nüfusu üç milyona yaklaşmıştır. Üstelik artık ilk giden kuşak emekli olmuş, şimdi ikinci, üçüncü dördüncü kuşak orada hayatın her alanında ve her kademede yer almaktadır.

2 Uluslararası İşçi Göçü Hareketleri ve Nedenleri

İnsanlar dünyada uzun yıllardır çeşitli nedenlerle yaşadıkları vatanlarını terkederek başka yerlere göç etmektedirler. Bu göçün nedenlerinden biri de emek hareketlerinde yaşanmaktadır. Fakat nedenleri farklı da olsa bütüncül olarak bakıldığında her göçün bir işgücü hareketi olduğu kabul edilebilir. Uluslararası göç hareketlerinin nedenlerini değişik ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Göçün oluş şekline göre yada göç edenlere göre de gruplandırılmaktadır. Genel olarak uluslararası göç çeşitlerini şu şekilde sıralayabiliriz(Çavuşoğlu, 2006):

- İlkel göç
- Zorla göç
- Zorunlu göç
- Kitle göçü
- Serbest göç
- Mülteci göçü

- g) Geçici göç
- h) Kalıcı göç
- i) İşçi göçü
- j) Beyin göçü

İnsanların doğup büyüdükları, ortak kültürel değerlere sahip oldukları yerleri terkederek, tamamen farklı bir ortamda ve coğrafi alanda yaşamaya yönelmelerine neden olan etkenleri değişik şekilde sınıflandıranlar da bulunmaktadır. Göçe neden olan etkenleri şu şekilde sınıflandırmak da mümkündür (Aksoy, 2012):

- a)Ekonomik kaynaklı göç
- b)İklim kaynaklı göç
- c)Siyasal kaynaklı göç
- d)Eğitim kaynaklı göç
- e)Beyin göçü
- f)Emekli göçü

Aşağıdaki tabloda göçlerin itici ve çekici faktörleri gösterilmektedir. İşçi göçünün de dahil olduğu ekonomik ve demografik göçün itici ve çekici faktörlerine bakıldığında bu etkenlerin Türkiye’den Almanya’ya işçi göçünde de etken olduğu söylenebilir.

	İtici Faktörler	Çekici Faktörler
Ekonomik ve Demografik	<ul style="list-style-type: none"> •Yoksulluk •İşsizlik •Düşük ücretler •Yüksek doğum oranı •Temel eğitim ve sağlık hizmetlerinden yoksunluk 	<ul style="list-style-type: none"> •Yüksek gelir beklentisi •Yaşam standardının yükselmesi potansiyeli •Kişisel ve mesleki gelişim
Politik	<ul style="list-style-type: none"> •Şiddet, güvensiz ortam •Zayıf hükümet •İnsan hakları ihlali 	<ul style="list-style-type: none"> •Güvenlik •Politik özgürlük
Sosyal ve Kültürel	<ul style="list-style-type: none"> •Etnik,cinsiyet, dinsel vb. ayrımcılıklar 	<ul style="list-style-type: none"> •Aile birleşmesi •Etnik olarak bağlı bulunulan ülke •Özgürlük

Tablo 1: Uluslararası Göçün Belirleyenleri *Kaynak: Kara, 2008, s.22*

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, tek bir bölgeye yada ülkeye özgü değildir. Göçlerin ortaya çıkmasına neden olan unsurlar her ülkede aynıdır(Koçak ve Terzi, 2012). Göçe neden olan unsurların şiddeti ve kişiler üzerindeki etkisi farklılık gösterse de, genel olarak evrensellik gösterir. Uluslararası işgücü hareketliliği kapitalizmin gelişmesine paralel olarak artmıştır. Ancak bu göçler 1945 yılına kadarki dönemde okyanuslar ötesi bir hareketlilik gösterirken, bu tarihten sonra az gelişmiş ülkelere doğru bir göç halini almıştır. 1815-1914 arası dönemde 30 milyondan fazla Avrupalı Amerika’ya göç etmiştir. Ayrıca 16. yüzyıldan itibaren çok sayıda Afrikalı da zorla Amerikaya göç ettirilmiştir. 1900’lü yılların başında Almanya ve Fransa’da birer milyondan fazla yabancı olduğu belirtilmektedir. 1945’ten sonra ise Porto-Riko ve Meksika’dan Amerika’ya, Pakistan, Hindistan ve Jamaika’dan İngiltere’ye, İtalya, Yunanistan ve Portekiz’den de Almanya’ya işçi göçü olmuştur (Sönmez,1980).

Geçmişte bu şekilde bir gelişme gösteren uluslararası işgücü hareketliliği, günümüzde küreselleşme ile birlikte şekil değiştirmiştir. Uluslararası göçün artışının yıllar içerisinde gittikçe artmasının nedeni olarak zenginliğin dünyanın gelişmiş ülkelerinde yoğunlaşırken, fakirliğin ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere artması ve insanların da daha iyi bir gelecek için ülkeler arasında yer değiştirmekte gösterilmektedir. 1960 yılında dünyadaki göçmen sayısı 76 milyon iken, bu sayı 40 yılda üç kat artarak 175 milyona yükselmiştir. 2050 yılında ise 400 milyon olacağı tahmin edilmektedir. (Gökbayrak, 2006). Son yıllarda göçün bu hızlı artışında küreselleşme, teknoloji ve iletişimdeki hızlı değişim ve ülkeler arasında oluşturulan birliktelikler de önemli paya sahiptir.

3 Türkiye’den Almanya’ya İşçi Göçü

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ortaya çıkan olumsuz tablo nedeni ile ekonomik olarak büyük sıkıntılar yaşayan Almanya, savaş sonrasında yeniden toparlanabilmek amacı ile harekete geçmiştir. Bir yandan yıkılan, harap olan yerleşim yerlerini yeniden imar etmek, diğer yandan da kalkınma ve gelişmeyi hızlandırmak

amacı ile önemli projelere girmiştir. Ancak yıllar içerisinde ihtiyaç duyduğu işgücünü kendi ülkesinden karşılayamayınca başka ülkelerden misafir işçi alımı yoluna gitmek amacı ile çalışmalara başlamıştır.

3.1 Almanya'daki Türk Nufusu ve Tarihsel Süreç İçerisinde Yaşanan Değişimler

Batı Avrupa ülkelerinin o yıllardaki tipik özelliği, yavaş artan bir nüfus yapısı ve işgücü yapısına karşın, çok hızlı büyüyen ve hızla gelişen bir ekonomik yapıya sahip olmasıydı. Bu orantısızlık nedeni ile ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücünün arzı sorunu nedeni ile mümkün olduğunca emek yoğun yatırımlar yerine sermaye ve teknoloji yoğun yatırımlara yönelmişler, ancak buna rağmen yine de önemli miktarda işgücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durumda önlerinde iki seçenek vardı; ya yatırımlarını yabancı sermaye transferi yoluyla başka ülkelere yapacaklardı ya da yurtdışından yabancı işçi transfer edeceklerdi. Almanya'nın da içinde olduğu bu ülkeler ikinci seçeneği seçmişler ve yabancı işçi sağlamak amacı ile işgücü fazlası olan ülkelerle anlaşmalar yapmak amacı ile çalışmalar başlatmışlardır (Yıldırımoglu, 2005). Savaş sonrasındaki büyük enkazı ortadan kaldırmak amacı ile çalışmalara başlayan Alman İş ve İşçi Bulma Kurumu 1950'li yılların başında dört milyon işgücü ihtiyacı olduğunu hesaplamıştı. Yeniden yapılanma için gereken parayı Amerika'dan sağlayan Almanya, işgücü ihtiyacını sağlamak için de arayışa girmiş ve bu açığın ancak başka ülkelerden sağlanacak işçilerle giderilebileceği sonucuna varmıştır (Çelik, 2012). Günün şartlarına göre ekonomik ve teknolojik olarak yeterli kaynağa sahip olduğundan, tek eksiği olan işgücünü de bu şekilde bulmanın kalkınma ve gelişme hamlesi için daha uygun olacağını hesaplamışlardır.

Bu plan doğrultusunda Alman Hükümeti 20 Aralık 1955 tarihinde İtalya ile işgücü göçü anlaşması imzalamış ve 1959 yılında Almanya'ya çalışmak amacı ile giden 25 bin İtalyan işçinin, toplam yabancıların %31'ini oluşturduğu ölçülmüştü. Bunlar da yetersiz kalınca bu defa 29 Mart 1960'da İspanya, 30 Mart 1960'da da Yunanistan ile işçi temini için anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalardan sonra Almanya'daki yabancı çalışanların sayısı 122 bine yükselmiştir. Bu işçilerin önemli bir kısmı (93 bin) İtalyanlardan oluşmaktaydı ve bu şekilde işe yerleştirilenlerin oranı %47'ye yükselmişti (Erker, 1967).

Sonraki yıllarda yaşanan büyük işçi göçünden önce 1956 yılında Almanya'da bulunan Kiel Üniversitesi Türkiye'de yapılacak Alman yatırımlarını desteklemek amacı ile oralarda çalışacak Türklerin önce Alman firmalarında yetiştirilmesini planlamış ve bu amaçla da 12 Türk stajeri aileleri ile birlikte Almanya'ya getirmiştir. Bu amaçla 1957 yılında Türk ve Alman hükümetleri ilk defa bir işçi göçü anlaşmasını imzalamışlardır. Staj programının öngörülen aksine başarısız olması sonucu, Almanya'ya giden bu ilk işgücü kafilesini oluşturan 12 kişi Türkiye'ye dönmeyerek Almanya'da çalışmaya devam etmişler ve ileride yaşanacak büyük işçi göçünün kapısını aralamışlardır (Kılıçaslan, 2006). O yıllarda belki de hiç Türk vatandaşının bulunmadığı bir ülkede kendilerince bir düzen kuran ve daha sonra bu yolu izleyerek gelecek çok sayıda Türk'e bir yol gösterici olması açısından da bu ilk temsilcilerin varlığı önemli olmuştur.

Bu gelişmelere bağlı olarak Almanya'nın işgücü talebini değerlendiren Türkiye, döviz getirisi elde etmek, işsizliği azaltmak, sonrasında nitelikli işgücüne sahip olmak gibi nedenlerle bu teklife olumlu yaklaşmış ve 31 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile işgücü anlaşmasını imzalamıştır (Silkin, 2011). Bu anlaşma sonrasında ilk işçiler de Almanya'ya gitmeye başlamış ve ilk yıl bu sayı yedi bine ulaşmıştır.

1961 yılına Almanya'ya giden ilk kafile 1476 kişinin oluşuyordu ve bunun 1430'u erkek, 46'sı da kadındı. Başlangıçta kadınların sayısı çok azdı, ancak zamanla bu oran yükseldi ve 1973 yılında kadın oranı %20 oldu. Aile birleşimi hakkı verilmesi ile birlikte, 1970'li yıllardan itibaren eşlerini de Almanya'ya götürme süreci başlayınca kadın sayısındaki artış hızlanmıştır (Suğanlı, 2003). Başlangıçta belirli bir süre çalışıp geri dönme düşüncesi olduğundan sadece çalışacak olanlar gitmekteydi. Amaç biraz para biriktirip, tekrar Türkiye'ye geri dönmektir. Bu durumu o zaman yapılan araştırmalar da doğrulamaktadır.

1972 yılına Alman Çalışma Kurumu tarafından Türk işçiler ile yapılan bir anketin sonucuna göre, Almanya'daki Türk işçilerin % 91'inin Türkiye'ye geri dönme düşüncesinde olduğu, sadece % 9'unun Almanya'ya yerleşmeyi düşündüğü sonucu çıkmıştır. 1974 yılında Marplan adlı bir araştırma kurumunun yaptığı araştırma sonucuna göre ise Almanya'da kalmak isteyenlerin oranı %29.1 olarak ölçülmüş, ancak bu orana kalmayı kesin olarak karar verememişler de dahil edildiğinden, kesin olarak kalma düşüncesinde olanların daha düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır (Demircioğlu, 1983).

Almanya'daki işgücü ihtiyacındaki değişme, yabancılara yönelik politika değişiklikleri, uyum sorunu gibi değişik etkenlere bağlı olarak Almanya'daki Türklerin demografik yapısında da değişimler olmuştur. 1961 yılında işçi ihtiyacının karşılanması için anlaşma yapılmasından sonra işçileri teşvik etmek amacı ile 1964 yılında da iki ülke arasında sosyal güvenlik anlaşması yapılarak, işçilerin sağlık, emeklilik, iş kazaları, ölüm, işsizlik sigortası, doğum ve çocuk yardımı gibi konularda yeni haklar tanınmıştır. Ancak Almanya daha sonra 1973 yılında yaşanan petrol krizi ve ortaya çıkan ekonomik kriz nedeni ile yabancı işçi alımını durdurmuştur. 1980 yılına gelindiğinde ise Türklere vize zorunluluğu getirilmiş, iltica yoluyla gelenlere çalışma izni verilmemiş ve 1983 yılında da geri dönüşü teşvik amacı ile yasal düzenleme yapılmıştır. Bu amaçla 30 Haziran 1984 tarihine kadar Türkiye'ye geri dönecek işçilere 10.500 mark ve çocuk başına da 1.500 mark parasal yardım verileceği, ödedikleri primleri de iki yıl beklemeden geri alacakları yasada kararlaştırılmış, bunun sonucunda da 211.000 Türk, Türkiye'ye geri kesin dönüş yapmıştır (Koçtürk, 2008).

Bu gelişmelerden sonra yıllar içerisinde Almanya'daki Türk vatandaşlarının yıllar itibarı ile gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Göçün ilk yıllarında kadın-erkek oranı kadınlar aleyhine bir durumdaydı ve ilk işçi göçünden oniki yıl sonra da 1973 yılında % 20'ye yükselmişti. Bugün gelinen noktada Almanya'daki Türk nüfusunun yaklaşık % 52'si erkeklerden oluşurken, % 48'i kadınlardan oluşmaktadır. Elli yıllık süreçte nüfus bazında kadın-erkek arasında nisbi bir dengenin oluştuğunu söylemek mümkündür. Alman İstatistik Kurumu'nun verilerinden hazırlanan bu tabloda Alman vatandaşı olan Türk kökenlilerin yer almadığını da dikkate almak gerekmektedir.

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1975	1 077 097	669 995	407 102
1980	1 462 442	876 154	586 288
1985	1 401 932	808 468	593 464
1990	1 694 649	940 948	753 701
1995	2 014 311	1 102 011	912 300
2000	1 998 534	1 083 102	915 432
2005	1 764 041	937 581	826 460
2010	1 629 480	852 633	776 847

Tablo 2: *Almanya'daki Türk Vatandaşları (1975-2010)* **Kaynak:** Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, 2011

Alman vatandaşlığına geçenleri de dikkate aldığımızda Almanya'daki Türk nüfusunun çok daha fazla olduğu görülecektir. İşçi göçü anlaşmasının yapıldığı ilk yıl Alman vatandaşı olan Türk sayısı sadece 13 kişi iken, zamanla bu sayı artarak 2010 yılında 830.736 kişiye yükselmiştir. Burada dikkat çekici olan belirli yıllarda Alman vatandaşlığına geçişin hızla arttığı, ancak özellikle 2000 yılından sonra bu artışın durarak, tersine hızla azaldığı görülmektedir. 1995'ten 2000 yılına kadarki beş yıllık süreçte % 162 artmışken, bu defa yine 2000'den 2005 yılına kadar geçen beş yılda %153 azalmıştır. 2000 yılına kadar Alman vatandaşlığı Türkler tarafından çok rağbet görürken, daha sonraki yıllarda bu durum tersine dönmüş ve Alman vatandaşlığına geçenlerin sayısında hızlı bir oransal azalma yaşanmaktadır. Yine de az da olsa her yıl önemli sayıda Türk, Alman vatandaşlığına geçmeye devam etmektedir.

Yıl	Sayı
1961	13
1965	39
1970	52
1975	225
1980	399
1985	1 310
1990	2 034
1995	31 578
2000	82 861
2005	32 661
2010	26 192
Genel Toplam	830 736

Tablo 3: *Alman Vatandaşlığına Geçen Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Dağılımı (1961-2010)* **Kaynak:** Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, 2011

Alman vatandaşlığına geçişte 2000 yılından sonra yaşanan hızlı azalışın temel nedeni Almanya'da yapılan yasal düzenlemelerdir. 2000 yılında yürürlüğe giren Alman Vatandaşlık Yasası ile artık çifte vatandaşlık bütünüyle yasaklanmıştır. Önceden Alman vatandaşlığına geçen ve aynı zamanda da Türk vatandaşlığını koruyabilen Türkler için Alman vatandaşlığı cazip gelmekteydi. Ancak yeni yasayla birlikte bu durum mümkün olmadığından dolayı Alman vatandaşlığına geçiş te azalmıştır.

2000 yılından itibaren Almanya'da doğmuş olan yabancı kökenli biri, doğumla Alman vatandaşlığını kazanabilmektedir. Ancak bu kişi aynı zamanda bir başka ülkenin de vatandaşı ise reşit olduğunda hangi vatandaşlığı tercih ettiğini görevli makamlara bildirmek zorundadır. Eğer 23 yaşını dolduruncaya kadar tercihini bildirmez ise Alman vatandaşlığını kaybedeceklerdir (madde 29) (Özkan ve Tütüncübaşı, 2008). Daha önce böyle bir uygulama ile karşılaşmayan ve böyle bir tercihe zorlanmayan yabancılar için ortaya çıkan bu yeni durumla beraber, Alman vatandaşlığını tercih etmenin önemli bir avantajı olmalıdır ki, insanlar kendi vatandaşlıklarından vazgeçsinler. Almanya'da uygulanan bu yeni sisteme "opsiyon modeli" adı verilmektedir ve bu modelin ortaya çıkardığı sorunlar ülke gündeminde sürekli tartışılmaktadır. Eylül 2013'te yapılacak genel seçimler öncesi yaşanan önemli tartışma başlıklarından birini de opsiyon modeli uygulaması oluşturmaktadır. Resmi makamlarca 2013 yılında 3.300 gencin bu tercihinin bildirmesi gerektiği açıklanmıştır. Bu uygulama devam ederse 2018 yılında bu sayının 40.000 kişiye ulaşacağı öngörülmektedir (Deutsche Welle, 21.02.2013)

Tablo 4'te Almanya'ya gelen ve ayrılan Türklerin sayıları gösterilmektedir. 2005 yılına kadar gelen vatandaşların sayısı, ayrılanların sayısından daha fazla iken, bu yıldan itibaren ayrılanların sayısı gelenlerin sayısından daha fazla olmaya başlamıştır. Ayrılanların sayısı rakamsal olarak bir artış göstermemiştir, ancak gelenlerin sayısında yıllar itibari ile önemli azalış olduğundan dolayı aradaki fark büyümüştür. Buradan da anlaşıldığı gibi Almanya'dan ayrılanların sayısı artmamakta, aksine azalmaktadır. Yani artık yıllar itibari ile Almanya artık Türkler için kalıcı vatan olmaya başlamıştır. Bunun yanında çeşitli nedenlerle gelenlerin sayısı da azalmaktadır. İş bulma, eğitim, evlilik gibi nedenlerle geçmişte daha fazla insan Almanya'ya gelirken, artık gittikçe azalan sayıda Türk Almanya'ya gelmektedir denebilir.

Yıl	Gelen	Ayrılan
1998	47.858	45.142
1999	48.129	42.823
2001	40.858	26.656
2002	58.128	36.750
2003	49.699	35.612
2004	42.644	38.005
2005	36.019	34.466
2006	30.720	32.424
2007	27.599	29.879
2008	28.741	38.889
2009	27.212	35.410
2010	27.564	31.754

Tablo 4: Almanya'ya Gelen ve Ayrılan Türk Vatandaşları (1998-2010) **Kaynak:** Berlin Çalışma Müşavirliği İstatistikleri

Almanya'yı artık kendi vatani olarak kabul eden yeni nesil göçmen gençler arasında Almanlar ile evlilik olayları da artmaktadır. Almanya'da bulunan 18.2 milyon evli çiftin 1.2 milyonu yabancılarla yapılan evliliği tercih etmişlerdir. Bu yabancı evliliklerin % 14'ünü de Türklerle yapılan evlilikler oluşturmaktadır. Alman Federal İstatistik Dairesi verilerine göre Alman kadınların yabancı erkeklerle yaptıkları evlilikte ilk sırayı % 17 ile Türk erkekleri almaktadır. Aynı durumun erkekler içinde geçerli olduğu ve yabancılarla evlenen Alman erkeklerde de % 11 ile ilk sırayı Türk kadınları almıştır (Sabah Avrupa, 2011).

3.2 Almanya'daki Türklerin Eğitim Durumu ve İstihdamdaki Yeri

Almanların Türklere yönelttikleri en büyük eleştirilerden biri eğitime olan ilgisizliktir. Bunu resmi rakamlara da dayandırarak ifade etmektedirler. Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre "Almanya'da yaşayan Polonyalı göçmenlerin üçte ikisi, Yunan göçmenlerin ise yarısından fazlası ortaokul ve üzerinde eğitim seviyesine sahipken, İtalyanlarda ve eski Yugoslavya ülkelerinin göçmenlerinde bu oran yüzde 44, Türklere ise yüzde 41 olarak ölçülmüştür. Türk kökenli göçmenler, okuma-yazma oranına göre yapılan değerlendirmede de en arka sırada yer almaktadır. Araştırmaya göre, Almanya'daki Türklerin yüzde yedisi okuma-yazma bilmemektedir." (DW, 1010,b) . Bu olumsuz görüntünün ve algının değişmesi için Türk çocuklarının daha fazla oranda eğitime yönlendirilmesi gerekmektedir. Diğer göçmenler eğitimin önemini kavradıklarından olayı, Türklere göre daha fazla oranda insan eğitim hayatının içinde yer almaktadır.

Almanya'da üniversitede okuyan çok sayıda Türk kökenli göçmen de bulunmaktadır. Alman İstatistik Kurmu verilerine göre 2009-2010 eğitim öğretim döneminde Almanya'da toplam 24.170 Türk vatanaşı üniversitede okumaktadır. Ancak bu sayıya Alman vatandaşı olan Türkler dahil edilmemiştir. Onları da dikkate aldığımızda sayının 40 bin civarında olabileceği tahmin edilmektedir ve bu üniversite öğrencilerinin %42 'si de bayanlardan oluşmaktadır. Okul türlerinde ise ilk sırayı dil ve kültürle ilgili bölümler alırken, onu sırasıyla hukuk-ekonomi – sosyal bilimler, mühendislik ve matematik-fen alanları izlemektedir (Statistisches Bundesamt, 2011).

Almanya'da işsizleri ve bu işsizler arasında yabancı ülke vatandaşlarının ve Türklerin durumunu görmek için aşağıdaki tabloya bakıldığında 1999 yılında en büyük yabancı grubunu oluşturan Türklerin 176.614'ü işsiz iken on yıl sonra 2009 yılında 157.357'ünün işsiz olduğu görülmektedir.

Almanya'da iş bulma ve eğitime uygun bir işte çalışma konusunda göçmenlerin Almanlara göre daha dezavantajlı konumda oldukları bilinen bir gerçektir. OECD'nin 2007-2008'de yaptığı bir araştırma sonucuna göre, göçmenlerin Almanlara kıyasla ortalama 5 adet daha fazla iş başvurusu göndermesi gerekmektedir. Yakın zamanda Türkler ile Almanların işe yerleştirilmesindeki farklılığı ortaya koymak amacı ile yapılan bir başka araştırmada, hayali Alman ve Türk isimleri ile 1000 iş başvurusu yapılmış ve Alman şirketlerinin % 14 oranında daha fazla olarak, isimleri Alman olan iş başvurularını tercih ettikleri ortaya konmuştur. Neden böyle bir tercihte bulundukları sorulduğunda da, Türklerin kalifiye eleman olmadıkları yada müşterilerin rahatsız olduğu gibi cevaplar verilmiştir (DW, 2010c). Ayrımcılığın özellikle işe alınma ve kariyer imkanlarından

yararlandırma konusunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu nedenle Türk gençleri Almanlara ve diğer göçmenlere kıyasla daha güçlükle çalışma yaşamında yer alabilmekte ve mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

Köken	1999			2009		
	Toplam	Cinsiyet		Toplam	Cinsiyet	
		Erkek	Kadın		Erkek	Kadın
Toplam	4.100.499	2.160.461	1.940.038	3.139.846	1.724.562	1.415.284
Alman	3.592.317	1.835.339	1.756.978	2.650.405	1.455.129	1.195.276
Yabancı	503.341	321.564	181.777	484.931	266.783	218.148
Yunan	24.507	14.361	10.146	16.387	9.572	6.815
İtalyan	44.187	30.532	13.655	33.406	21.114	12.291
Hırvat	14.902	8.617	6.286	10.891	5.738	5.153
Rus	18.942	8.482	10.460	21.410	9.426	11.985
Türk	176.614	114.131	62.482	157.357	93.346	64.011

Tablo 5: *Almanya’da İşsiz Sayısı, Türkler ve Seçilmi Bazı Yabancılar 1999-2009* **Kaynak:** Bundesagentur für Arbeit (Almanya Federal Çalışma Ajansı) İstatistikleri

Almanya’nın ihtiyaç duyduğu işgücü ihtiyacına göçmenlerinde büyük katkısı bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Almanya’da sigortalı olarak çalışan Türk vatandaşlarının cinsiyete ve yaşa göre dağılımı gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında, rakamlar özellikle genç nüfusta çalışanlar içinde kadın sayısının önemli miktarda olduğunu göstermektedir. Kadınların yaşlarına göre çalışma yaşamındaki oranlarına bakıldığında; 15-20 yaş grubunda çalışan kadın oranı % 43, 20-25 yaş grubunda % 40, 25-30 yaş grubunda % 31, 50-55 yaş grubunda % 29’dur. Genç yaşlarda çalışanlar içindeki kadın oranı oldukça yüksektir. Toplamda ise çalışanlar içindeki kadın oranı % 30’dur. Türkiyede toplam istihdamda kadın oranının % 24 olduğu (TEPAV, 2012) düşünülürse Almanya’da çalışma yaşamında Türk vatandaşı kadınların oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’ye kıyasla Almanya’daki Türkiye kökenli kadınlar, çeşitli etkenlere de bağlı olarak, çalışma yaşamına katılmakta daha istekli durumdadırlar. Bu sonuçta etken olan en önemli nedenlerden biri de yaşadıkları ülkedeki sosyo-kültürel yapıdır.

Yaş Grubu	Çalışan Sayısı		
	Erkek	Kadın	Toplam
15-20 yaş arası	9.966	7.744	17.710
20-25 yaş arası	36.208	24.924	61.132
25-30 yaş arası	38.354	17.574	55.928
30-35 yaş arası	57.789	19.505	77.294
35-40 yaş arası	62.955	24.193	87.148
40-45 yaş arası	53.997	22.172	76.169
45-50 yaş arası	53.126	18.411	71.537
50-55 yaş arası	20.494	8.765	29.259
55-60 yaş arası	11.937	6.534	18.471
60-65 yaş arası	5.952	2.998	8.950
65 ve yukarı	590	323	913
Toplam	351.368	153.143	504.511

Tablo 6: *Sigortalı Çalışan Türk Vatandaşlarının Yaşa Göre Dağılımı, 2011* **Kaynak:** Bundesagentur für Arbeit (Almanya Federal Çalışma Ajansı) İstatistikleri

3.3 Almanya’daki İşveren Türkler

Almanya’da Türk kökenlilerin önemli bir bölümü artık kendi işyerlerini kurmuşlar ve girişimci olarak farklı sektörlerde önemli işler yapmaktadırlar. 1960’larda Türklere yönelik ürün satmak amacıyla açılan ilk Türk işyerlerinin yerini yıllar içerisinde farklı sektörlerde yer alan işletmeler almıştır. Sayıları sürekli artarak büyüyen Türk işletmeleri, Almanya ekonomisine de önemli katkı sağlamaktadır. 1970 yılında Almanya’da çalışan Türklerin ancak 3.300’ü kendi işyerinde girişimcilik faaliyetinde bulunuyordu ve bu oran %1’den de düşüktü. 1999 yılına gelindiğinde Türk girişimcilerinin sayısı 55.000’e ulaştı ve çalışan Türklerde girişimcilerin oranı da % 6.7’ye yükseldi (ATGİAD,2011). Bugün geline nokta da bu sayının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda bu gelişim daha net olarak görülmektedir.

1987 yılında Türk’lerin sahip olduğu işletme sayısı 25.500 iken bu sayı 2008 yılında 72.000’e yükselmiştir. İşletme sayısı ile beraber işletme başına yapılan yatırım tutarları da yükselmiştir. 1987’de işletme başına ortalama yatırım 92 bin Euro iken, 2008’de 115 bin Euroya yükselmiştir. Aynı şekilde çalışan sayısı da 87 binden 331.200’e yükselmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta da, Türk işletmelerinde çalışan Alman ve diğer

yabancıların sayısıdır. 1987’de çalışanların %10’u Türk olmayan kişilerden oluşurken, bu oran 2008’de %20’ye yükselmiştir. Çalışan sayısı arttıkça, Türk işletmelerinde çalışan yabancı sayısı da artmaktadır. Bu tabloya göre Türk işletmeleri sadece Türk kökenliler için bir istihdam kapısı olmayıp, aynı zamanda Almanlar ve diğer göçmenler için de iyi bir istihdam yeri durumundadır. Bugün gelinen noktada Türk işletmelerinde çalışan her beş kişiden biri, Türk kökenli olmayan çalışanlardır.

Yıl	1987	1992	1997	2002	2007	2008
	25.500	35.000	47.000	56.800	70.300	72.000
İşletme Sayısı	25.500	35.000	47.000	56.800	70.300	72.000
İşletme başına ortalama yatırım hacmi (Euro)	92.000	105.000	104.000	115.000	110.000	115.000
Almanya'daki Türk İşletmelerinde Toplam İstihdam Sayısı	8.700	15.000	28.980	43.500	67.400	66.240
İstihdam Edilen Alman ve Diğer Uyraklıların Sayısı	8.700	15.000	28.980	43.500	67.400	66.240
İstihdam Edilen Türk Kökenli Sayısı	78.300	110.000	178.020	246.500	269.600	264.960
Toplam İstihdam Sayısı	87.000	125.000	207.000	290.000	337.000	331.200

Tablo 7: *Almanya'daki Türk Girişimcilerinin Gelişimi (1987-2008)* **Kaynak:** Şen ve Güler, 2009, AB ve Almanya'da Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü Araştırması

Almanya'daki Türk işletmelerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre dışardan bakıldığında, yada eleştiri amacı ile yaklaşıldığında söylenen, “Türkler genelde lokanta-market türü işlerle ilgileniyorlar” söyleminin yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Tablodan da anlaşıldığı gibi her sektörde belirli bir oranda Türk firmasının olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre sadece belirli işleri Türk işletmelerinin işi gibi görmek de yanıltıcıdır.

Faaliyet Alanı	Sayı	Oran (%)
Zanaat, inşaat, imalar sektörü	11.700	17.2
Ticaret	22.800	33.4
Yiyecek-İçecek işletmesi	18.100	26.5
Hizmet	15.700	22.9
Toplam	68.300	100

Tablo 8: *Türk İşletmelerinin Sektörel Dağılımı*, 2006 **Kaynak:** Şen vd. 2008. Almanya ve AB’nde Türk Girişimciler

Yılda ortalama 400 milyar euro ciro yaptığı tahmin edilen Türk girişimcilerin Almanya tarafından yeterince önemsenmediğini de söylemek mümkündür. Artık bu işletmeler klasik dönerci, yada manav olmanın çok ötesine geçmiştir ve bugün bu cironun ancak %10’luk kısmı dönercilere yada manavlara aittir. Günümüzde Türkler yüzden fazla değişik alanda faaliyet göstermekte ve 400 bin kişiye istihdam sağlamaktadır (DW, 2010c).

4 Sonuç

Türklerin Almanya’ya misafir işçi olarak gittikleri ilk yıl olan 1961 yılının üzerinden elli yıldan fazla zaman geçti. Önceki binlerle başlayan bu misafirlik, sonraları milyonlarla ifade edilen ev sahipliğine doğru bir dönüşüm yaşadı. Bu süreç içerisinde ilk kuşak emekli oldu, onların çocukları, torunları bugün Almanya’da hayatın her alanında yer almaktadırlar. Başlangıçta geri dönüş düşüncesi egemen olduğu için para biriktiren, tasarruflarını Türkiye’ye aktaran ve yatırımlarını da Türkiye’de yapan göçmen işçiler, Almanya’da kalıcı olmaya başladıktan sonra artık birikimlerini de orada değerlendirme yolunu seçmişlerdir. Siyasetten, ekonomiye, sanattan spora her alanda Türkiye kökenli insanlarımızı görmektediriz. Misafir işçi olarak başlanılan süreç artık işverenlik, milletvekilliği, bakanlık, siyasi parti başkanlığı, milli sporculuk, yılın işvereni, yılın sanatçısı, yılın başarılı girişimcisi gibi sıfatlarla devam etmektedir.

Bu yaşananların Almanya açısından olduğu kadar Türkiye açısından da aynı derecede önemi bulunmaktadır. Almanya’daki Türk nüfusu ülkemizdeki pek çok şehrin nüfusundan fazladır. Türkiye’nin Avrupa Birliği serüveninde, dış politikasında, ekonomisinde onların destekleri de önemlidir. Bu büyük nüfus, aynı zamanda Türkiye’nin Avrupa’daki görünen yüzü, imajı ve temsilcileri olmuşlardır. Onların yaşadıkları ülkedeki başarıları ve güçleri, aynı zamanda Türkiye’nin başarısı ve gücü olacaktır. Bugün Almanya’da Alman vatandaşı olmuş, dolayısı ile seçme ve seçilme hakkı elde etmiş bir milyona yakın Türkiye kökenli insan bulunmaktadır, yine yaklaşık aynı sayıda insan Almanya’da yaşamasına rağmen Türkiye’deki seçimlerde seçme ve seçilme hakkına

sahiptir. Üstelik yapılan son yasal düzenlemelerle birlikte bu vatandaşlar artık oylarını Türkiye'ye gelmeden, Almanya'da kullanabileceklerdir. Bu kadar iç içe bir ilişki yumağı bulunan Almanya'daki Türkler konusunda üretilecek politikalar ve uygulamalar konusunda da iki ülkenin işbirliğine daha fazla ihtiyaç buaunmaktadır.

Almanya'daki Türkler artık Almanya'yı acı vatan olarak görmemekte, kalıcı vatan olarak görmektedir. Kalıcı vatanda da gerek Alman toplumu ile gerekse de diğer göçmen toplumlarla daha güçlü ilişkiler kurabilmenin yolu mutlaka her yönden daha güçlü olmaktan geçer. En önemli güç kaynağı da şüphesiz Türk gençlerinin daha fazla eğitime yönelmeleri, bulundukları ülkenin dilini daha iyi kullanmaları ve bunun yanında da kendi anadillerini de unutmamaları gerekmektedir. Almanya'nın en önemli göçmen grubunu oluşturan Türklerin çağımızın önemli bir stratejik gücü olan lobi faaliyetlerinde de önemli rol oynayabileceklerini de unutmamak gerekir. Son yıllarda sayıları hızla artan Türk girişimciler gerek ciroları ve ürettikleri mal ve hizmetlerle, gerekse de sağladıkları önemli sayıdaki istihdamla Alman ekonomisi için önemli aktörler konumuna gelmişlerdir. Zira bu girişimciler artık klasik manav-dönerci sınıflandırmasını çoktan aşmış ve profesyonel girişimciler olarak ekonomik hayatta yer almaktadırlar. Bu trend bu şekliyle devam ederse yakın gelecekte işçilikten işverenliğe doğru işleyen süreç daha da hızlanacak ve artık daha fazla oranda göçmen Türk, işçilikten işçi çalıştıran konumuna yükselecektir. Bunun yanında sosyal ve kültürel alanda da Türklerin Almanya'ya katkısının da artarak süreceği söylemek mümkündür.

Kaynakça

- ATGIAD, 2011. Almanya ve Avrupa'daki Türk Kökenli Girişimciler, Duisburg.
- Berlin Çalışma Müşavirliği, İstatistikler, 2011.Berlin
- Bundesagentur für Arbeit (Alman Çalışma Ajansı) İstatistikleri
- Çavuşoğlu, Halim. 2006."Uluslararası Göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler", Folklor/Edebiyat, Cilt:12, Sayı: 48, 2006/4, Ankara, ss. 83-104
- Çelik, Latif. 2012. "Tarihin Peşinde" Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:2012, Sayı:7, ss.147-164
- Demircioğlu, A.Murat, 1983. "Federal Almanya'dan Kesin Dönüş Yapan İşgücü", Amme İdaresi Dergisi, C.11-17, Sayı: 2, Haziran, ss.96-112
- Deutsche Welle (DW), 2010, Göçmen Türk Gençler Türkiye'de Çalışmak İstiyor, <http://www.dw.de/g%C3%B6%C3%A7menler-t%C3%BCrk-gen%C3%A7ler-t%C3%BCrkiyede-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmak-istiyor/a-5242878-1>, 12.2.2010
- DW, 2010, Türkler Uyum Konusunda Zorlanıyor, <http://www.dw.de/t%C3%BCrkler-uyum-konusunda-zorlan%C4%B1yor/a-5479966-1>, 18.4.2010
- DW:Girişimci Göçmenlerin sayısı artıyor, <http://www.dw.de/giri%C5%9Fimci-g%C3%B6%C3%A7menlerin-say%C4%B1s%C4%B1-art%C4%B1yor/a-6059963-1>, 01.10.2010
- Gökbayrak, Şenay. 2006. "Uluslararası Göçler ve Kadın Emeği", Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı:86, Mayıs-Haziran
- Kara, Yağmur, 2008. Uluslararası Göç ve İşçi Dövizlerinin Belirleyenleri:Türkiye Örneği, Yayınlanmamış YL Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Kılıçaslan, Erhan, 2006. Almanya'daki Türklerin Türk-Alman İlişkileri Açısından Önemi ve Türk Nüfusunun Etkinliğinin Arttırılmasına Yönelik Alınabilecek Tedbirler, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL Tezi
- Koçak, Yüksel ve Terzi, Elvan, 2012, "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", KAÜ, İİBF Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, Yıl: 2012, ss.163-184
- Koçtürk, Milazim. 2008. Almanya'ya Göçün Tarihi, Die Gaste, Sayı:2, Temmuz-Ağustos
- Özkan, Işıl ve Tütüncübaşı, Uğur. 2008. Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler, A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:57, Sayı:3, ss.599-634
- Silkin, Sema,2011. Üç Kuşağın Çalışma Deneyimleri: Türk Kökenli Kadınların Alman İş Piyasasındaki Fırsat ve Sorunları, Türk Alman İşgücü Anlaşmasının 50.Yılında Almanya Türkleri, Editör:Zehra Gülmüş, Eskişehir. ss.243-258
- Sabah Avrupa Gazetesi, 25.10.2011
- Sönmez, Sinan. 1980 "Neo-klasik Kuramda Uluslararası İşgücü Hareketliliği", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 1, Sayı 1, ss.41-61
- Statistisches Bundesamt 2011, Statistics. Wiesbaden
- Suğanlı, Mehmet. 2003. Almanya'da Yaşayan ve TC Merkez Bankasında Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri, TC Merkez Bankası Yayını, Ankara 2003

- Şen, Faruk ve Güler, Ahmet, 2009. Avrupa Birliği ve Almanya’da Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü Araştırma Özeti, TAVAK Yayını, Essen.
- Şen, Faruk, Ulusoy, Yunus ve Şentürk, Cem. 2008. “Almanya, ve Avrupa Birliğinde Türk Girişimciler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume:1/2, Winter, 2008. ss.405-418
- TEPAV (2012), İstihdamı İzleme Bülteni, Sayı:4, 12.3.2012
- Yıldırımöğlu, Hakan. 2005. “Uluslararası Emek Göçü”, Kamu İş Dergisi, Cilt:8, Sayı:1
- Zeynep Aksoy, 2012. “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 20 Kış 2012, ss.292-303
- Erker, Turhan.1967. “Dış Ülkelere İşgücü Akımı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt:18, Sayı:1, ss.85-104